

Sveučilište Josipa Jura Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dajana Emberšić

JUDITA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Jednopredmetni diplomski nastavnički studij Hrvatski jezik i književnost

Dajana Emberšić

JUDITA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Diplomski rad

Humanističke znanosti, filologija, teorija i povijest književnosti

Mentor: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal

Osijek, 2019.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum
8. srpnja 2019.

Dajana Embesić 0111105986
ime i prezime studenta, JMBAG

SADRŽAJ

Sažetak.....	4
1. Biblijska Judita.....	5
2. Judita u Hrvatskoj književnosti.....	8
2.1. Judita Marka Marulića.....	8
2.2. Oslobođenje Betulije Antuna Gleđevića.....	19
2.3. Slavonska Judita.....	24
2.4. Zadarska Judita.....	30
2.5. Judita s otoka Krka.....	33
2.6. Judita u 21. stoljeću.....	35
3. Karakterizacija biblijske heroine.....	40
4. Judita i Holoferno.....	44
5. Zaključak.....	50
6. Literatura.....	51

Sažetak

U radu će se govoriti o reprezentativnim književnim obradama Judite u hrvatskoj književnosti s posebnim osvrtom na ep Judita Marka Marulića te dramske obrade Judite, Judit victrix Holofernis i obradu Judite, Tragedija od Judite Ive Roše iz Vrbnika s otoka Krka, zatim pučka prikazanja Ignjata Đurđevića i Antuna Gleđevića. Govorit će se i o biblijskoj Juditi u odnosu na književne obrade. Obratit će se pozornost i na suvremene obrade Judite, Mire Gavrana i Borisa Senkera, kao i na načine karakterizacije biblijske heroine i na njezin odnos s vojskovođom Holofernom.

Ključne riječi: biblijska Judita, književne obrade Judite, Marko Marulić, Miro Gavran, Judit victrix Holofernis, Komedija od Judit, Boris Senker, Antun Gleđević, Ivo Roše

1. BIBLIJSKA JUDITA

Sadržaj biblijske Judite se odvija u vrijeme kraljevanja Nabukodonosora, Asirskog kralja. Nabukodonosor je imao snažnu vojsku kojom je osvojio sve što se našlo pred njim. Njegova vojska dolazi i pred grad Betuliju. Mlada udovica Judita koja živi časno i pobožno od gubitka svog muža Manašea, skupa s gradskim starješinama odlučila otići sa svojom sluškinjom Abrom u tabor neprijateljske vojske i odrubiti glavu velikom vojskovođi Holofernu kako bi spasila svoj narod uz pomoć Božju. U dogovoru sa gradskim starješinama i velikim svećenicima Judita spašava svoj narod. Sa sluškinjom Abrom odlazi u Holofernov tabor i tamo s njim blaguje, kada su se svi vojnici napili uključujući i Holoferna ona uzima njegov mač i odrubljuje mu glavu.

Glavni su likovi Judita, sluškinja Abra, Holoferno glavni vojskovođa, Nabukodonosor kralj Asiraca, Ozija, gradski starješine, židovi, Arfaksad, glavni svećenik Eliakim.

Mjesto je radnje grad Betulija.

Poruka koja se ovom pričom prenosi je da se treba uzdati u Boga i da se svo zlo pobjeđuje uz Božju pomoć. Starozavjetna priča govori o lijepoj i bogobožnoj udovici Juditi koja spašava svoj narod ubivši velikog vojskovođu Holoferna. Spašava svoj grad Betuliju i njegove stanovnike. Judita je poslužila kao uzor mnogim hrvatskim piscima.

Ova knjiga nije prihvaćena u židovskom kanonu, Luther ju odbacuje kao apokrifnu priču, ali je prihvaćena u katoličkom kanonu zahvaljujući Jeronimovu prijevodu.

Jeronim Juditu prevodi iz danas nesačuvanogkaldejskog izvornika, Jeronim sam priznaje da je riječ o brzom i slobodnom prijevodu.

Između Judite u Septuaginti i one u Vulgati postoje razlike, a isto tako čini da je Jeronimov prijevod parafraza aramejskoga teksta koji je već postojao i njegova usklađivanja sa starolatinskim prijevodom. Osim toga, nema nikakvih podataka da je knjiga o Juditi ikada ušla u palestinski ili Ezrin odnosno hebrejski kanon.

Sumnju u kanoničnost knjige Jeronim ističe i u Poslanici Furiji (Ep. 54, 16), a u predgovoru «Salomonovim knjigama» izrijekom upozorava kako ove knjige, zajedno s Juditom, Tobijom i Makakabejcima, nisu prihvaćene kao kanonske knjige te su stoga prikladne kako bi se izgradio puk, ali ne i za učvršćivanje autoriteta crkvenih istina. (Pšihistal, 2004: 327-328)

Profesorica Pšihistal donosi još neke čimbenike i smatra da su zastupljena četiri čimbenika koje zahtijeva historia kao «pripovijedanje o učinjenim djelima»: persona, negotium, tempus et locus. Biblijska je Judita historia u formalnom smislu riječi: narratio rei gestae. Ona ne samo da donosi listu godina kojoj se daju usputna objašnjenja niti samo kratko objašnjenje uzroka i posljedica (kronika), nego kao narratio daje potanko objašnjenje događaja, uzroka i posljedica, rudimentarnu karakterizaciju likova i vrijednosni sud.(Pšihistal, 2004: 328-329)

Grčki se tekst Septuaginte razlikuje od latinskog u Vulgati.

Zanimljivost biblijske Judite je i u tome što se tako važan lik pojavljuje tek u sredini knjige, odnosno ona se pojavljuje tek u osmom poglavlju (od ukupno ukupno 16). Budući da se nalazi u sredini, možda je i to razlog što se Juditu stavlja u centar zbivanja, odnosno u središte radnje.

Knjiga o Juditi i knjiga o Tobiji su deuterokanonske knjige. Iako su te knjige pisane vjerojatno prvotno hebrejskim jezikom, ti zapisi su izgubljeni i postoje samo grčki prijevodi. Katolici su prihvatili knjigu o Juditi, nakon Carigradskog sabora ulazi u Istočnu Crkvu. Knjiga o Juditi je u Zapadnu Crkvu ušla za vrijeme Rimske sinode. Za razliku od katolika, treba naglasiti da Židovi i protestanti ne prihvaćaju deuterokanonske knjige.

Judita, lik koji je bogobožazan i živi moralno u skladu s Božjim pravilima i zapovjedima. Daje puku jasnu poruku koliko se časno treba živjeti kako bi na kraju dobro pobijedilo zlo.

Neki smatraju da je Judita bila iz Šimunovog roda pa grad Betuliju smještaju u sjevernu Samariju. Navodi se također da se o njoj neće čuti ništa ružno budući da je bila poštena udovica koja se žrtvovala za svoj narod i svoj grad.

Juditin muž Manaše bijaše izuzetno bogat, kada je umro ostavio joj je svoje bogato nasljeđe u kojem je ona umjereno i časno uživala.

Od dana kada joj je muž umro, bila je u koroti. Opasala se kostrijetom i pridržavala se svog udovištva. Živjela je bogobojazno kao i prvog dana.

„Judita odonda življaše kao udovica već tri godine i četiri mjeseca. Načinila je sebi sobu na ravnome kućnom krovu, navukla preko bokova kostrijet i nosila haljine udovičke. Postila je sve dane udovištva svoga, osim uoči subote i za samih subota, uoči mlađaka i za samih mlađaka te za svetkovina i blagdana doma Izraelova. Bila je lijepa i naočita. Njezin muž Manaše bijaše joj ostavio zlata i srebra, slugu i sluškinja, stoke i zemljišta, i tako je živjela. Ne bijaše nikoga koji bi kazao što ružno o njoj, jer je bila jako bogobojazna.“ (Jdt: 8, 4-8)

U Bibliji također možemo vidjeti ukrašavanje Judite i isticanje njezine ljepote. Ovdje se donosi citat kada se Judita ukrašavala kada je otišla u Holofernov tabor.

„Svuče sa sebe kostrijet, oprala vodom tijelo, namaza mirisnom mašću, počeslja kosu i stavi privjes na glavu, odjenu se u svečane haljine u koje se odijevala dok je još živio muž njen Manaše. Obu sandale, metnu narukvice, ogrlice, prstenje, naušnice i sav nakit: uresi se što je mogla ljepše da bi očarala oči ljudi koji je budu gledali.“ (Jdt: 10, 3-4)

Cilj njenog ukrašavanja, zavesti Holoferna i odrubiti mu glavu kako bi spasila svoj narod.

2. JUDITA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

2.1. Judita Marka Marulića

Marko Marulić otac hrvatske književnosti, dočekaio je tiskanje svog epa Judite. Posveta Marka Marulića je datirana 22. travnja 1501., samo tiskanje epa je završeno 13. kolovoza 1521. Ep Judita nastaje kako bi vjernike okrijepila u vjeri, budući da Marko Marulić smatra da nije bilo dovoljno samo ispričati fabulu.

„O životu Marka Marulića ne znamo zapravo mnogo, vjerojatno zbog toga što nije sustavno istražen. Prošlostoljetna pozitivistička nastojanja u tom pogledu nisu bila cjelovita i uporna, a modernija znanost o književnosti zazire od biografizma... Posljedica je da je znatan dio Marulićeva gotovo sedamdesetpetogodišnjeg vijeka, a to je za ono vrijeme bilo izvanredno dugo ljudsko trajanje, ostao kronološki nepokriven, neutančen... Marko se Marulić rodio 18. kolovoza 1450. u Splitu, gdje je i umro 5. siječnja 1524.“ (Tomasović, 1999: 13-14)

Posveta je Judite naš prvi poetički tekst. U samoj je posveti izneseno cijelo shvaćanje književnosti, u posveti je rečeno: zašto se djelo piše, kako se piše te na koju tradicijsku liniju je djelo oslonjeno, a na kraju i kome je namijenjeno. Također, samim početkom teksta nije za naslutiti da bi mogao završiti onako kako taj tekst završava. Ton početka je uvelike samouvjeren. Način na koji Marulić kaže kako mu ulize u pamet, samo govori o njegovom nadahnuću dok je prelistavao Bibliju. Marulić je dobio nadahnuće, palo mu je na pamet da Biblijsku priču prepriča na pučki jezik, a to bi samo značilo da je ta priča negdje već postojala. Sam spjev bi prema tome bio plod nadahnuća, a ne autorova želja da postane slavan pisac. (Pavličić, 2006: 12-14)

Iz posvete se može saznati na koji način je Marko Marulić pisao Juditu i u kakvim okolnostima. Pisao ju je u korizmeno vrijeme, a svom kumu don Dujmu govori kako se treba ophoditi prema djelu koje mu šalje. Kako kaže Marulić, ulize mu u pamet, sjetio se u vrijeme korizme priču o Juditi pretvoriti u stihove.

Prema Tomasoviću ono što karakterizira Juditu jest krepost, istinoljubivosti. Nitko se ne bi usudio optužiti udovicu Juditu za varke, lukavštinu i čiste laži kojima je oslobodila svoj grad od opsade i ne samo cijeli grad, nego cijelu Judeju od propasti. Marulić je objasnio svrhu njezine obmane asirskog vojskovođe i tako opravdao Juditine postupke. Budući da nitko ne optužuje njezine postupke, tako se jedino moglo prevariti bezbožnika. Kako kaže Tomasović, Judita se koristila lukavstvom i lažju da bi spasila svoj rodni grad, ono što je zavrijedila jest slava i dika tog domoljubnog čina. Cenzor briše samo jednu riječ, a to je prijevare, kako se tom slavnom Juditinu pothvatu ne bi pripisala pogrešna kvalifikacija. U samom izlaganju Juditina slučaja Marko Marulić je najeksplicitniji u terminologiji kad raspravlja o taktičkoj instrumentalizaciji laži zbog korisnog cilja. (Tomasović, 1999: 69-71)

Naime, postavlja se pitanje je li uopće laž zakonita. Isto tako nameće se odmah i kršćanski odgovor kako je laž uvijek grijeh jer je Bog istina. Bez obzira na to postojala je i druga strana koja opravdava sitne laži tj. bijele laži, ovisno o okolnostima u kojem se osoba koja izgovara sitne laži nalazi.

Marko Marulić ovaj religijsko-biblijski ep piše u skladu s vergilijanskom poetikom, a to se očituje u retoričkom aparatu spjeva, uporaba mitoloških motiva i tema i začinjavačkom poetikom, a to je izbor stiha i svetačke legende.

„...Judita je religiozno–biblijski ep, napisan u skladu s vergilijanskom poetikom, a intencija mu je rodoljubna. Marulićev ep Mirko Tomasović analizira na metričkom, stilskom, kompozicijskom kao i na tematskom planu. Utvrđujući da Marulić svoj ep piše u skladu s antičkom epskom tradicijom, prvenstveno vergilijanskom (što se očituje prije svega u retoričkom aparatu spjeva kao i u uporabi brojnih mitoloških motiva i tema), kao i začinjavačkom poetikom (izbor stiha, svetačka legenda) Tomasović Marulića i njegovo djelo određuje kao djelo koje sintetizira poetološke osobine svekolike hrvatske književno–kulturne baštine. Isto tako Tomasović argumentirano pokazuje niz podudarnosti Marulićeva epa s najvećim dostignućima europske stihovane epike, a Marulićevu odluku da svoj ep napiše hrvatskim jezikom uspoređuje s Danteovom odlukom da piše na talijanskom.“ (Tomasović, 1994:251)

Tekstovi Judite prate latinsku verziju, ali nekih mjesta iz Vulgate nema niti u jednom kodeksu. Naime, tu se postavlja pitanje jesu li uopće svi ti tekstovi potekli od jednog istog, zajedničkog teksta.

„Ako se svi tekstovi Judite isporede, vidjet će se da, i pored toga što očito idu za latinskom verzijom, nekih mjesta iz Vulgate nema ni u jednom našem kodeksu... Na prvi pogled moglo bi se na osnovi takvog stanja pomisliti, nisu li svi naši kodeksi kada im je to zajednička crta, u davnoj davnini potekli iz iste pramatice...“ (Hamm, 1955: 123)

Pitanja koja će se uvijek nametati i uvijek biti zanimljiva svim proučavateljima su ona koja spominje Josip Hamm. Pitanja se nameću sama, a ona su: ima li uopće u njegovim knjigama podataka na osnovu kojih se može zaključiti da je Marulić poznao glagoljsku pismenost, a isto tako je li poznao Juditu prema tim tekstovima u glagoljskim brevijarima. Još se jedno ključno pitanje nameće, a to je, je li Marko Marulić napisao Juditu na osnovi glagoljskog ili možda nekog drugog teksta, odnosno latinskog ili talijanskog. (Hamm, 1962: 149)

Na prvo pitanje Marko Marulić sam i odgovara u posveti don Dujmu Balistriliću jer mu je rekao da će pisati jezikom kojim bi ga svi mogli razumjeti, a ne nekim učenim jezicima, kao što su talijanski i latinski. Također je napomenuo da će pisati po običaju naših začinjavaca, čiji identitet još nije utvrđen.

„U tački 3. trebalo bi odgovoriti na pitanje, kakvim se djelom Marulić poslužio kada je pisao »Juditu«, i je li matica iz koje je crpao podatke za svoju »Juditu« po jeziku bila hrvatska (glagoljaška) ili strana (latinska, talijanska)... ali Marulić je bio humanist, k tomu jedan od najpoznatijih koje je XVI vijek dao, čija su se djela prevodila svagdje u svijetu i koji se latinskim jezikom služio jednako vješto, ako ne vještije, nego mjesnim splitkim čakavskim dijalektom koji je bio gotovo bez svake tradicije te je u književnosti nadovezivao na čakavski dijalekt Hrvatskog primorja, Istre i susjednih jadranskih otoka. On se radije poslužio latinskim tekstom, i to je lako potvrditi imenima kojima se služi u svojem djelu... On ima Ciciliju gdje glagoljski tekstovi imaju Kikiliju, on Siriju oni Suriiju...“ (Hamm, 1962: 150-151)

Marulić se kao predloškom poslužio latinskim tekstom. Da se Marulić služio latinskim tekstom kao predloškom može se zaključiti i po latinskim imenima koje je koristio za pisanje svog djela.

Marko Marulić svoj ep Juditu piše dvostuko rimovanim dvanaestercem s prijenosnom rimom, a započinje invokacijom. Zaziva Boga da mu pomogne napisati ep.

„Dike ter hvaljenja presvetoj Juditi,
smina nje stvoren'ja hoću govoriti
zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost,
ne htij mi kratiti u tom punu milost.
Ti s' on ki da kripost svakonu dilu nje
i nje kipu lipost s počten'jem čistinj;
ti poni sad mene tako jur napravi,
jazik da pomene ča misal pripravi.
Udahni duh pravi u mni ljubav tvoja,
da sobom ne travi veće pamet moja,
bludeći ozoja z družbom starih poet,
boge čtova koja, kimi svit biše spet.
Da ti s' nadasve svet, istinni Bože moj,
ti daješ slatko pet, verni si ti pokoj,
a ne skup trikrat troj divička okola,
pridavši još u broj s kitrom Apola.

Uzdvigni odozdola glas moj k nebu gori
da der u tvem dvori budu ti uslišan,
dokol izgovori od Judite pisan.“ (Marulić, 1976: I, 1–24, 21-22)

Marko Marulić naime, nije pisao prvi na hrvatskom jeziku, ali je napisao ep za one koji nisu učeni. Nakon toliko stoljeća, njegovo djelo je i dalje svježije i privlači veliku pažnju. On je zapravo govorio o slavi svoje junakinje, s tim je djelom on proveo najljepše trenutke svog života. Njegova je slava velika, a traje i danas i vjerojatno će trajati iako su i mnogi prije njega pisali hrvatskim.

„Ne samo zato što se on, ugledni humanist i latinski pjesnik, odlučio pisati i za one koji nisu naučili na knjige latinske aliti dijačke nego još više zato što je zaista bio pjesnik i ostavio djelo koje još i danas zvuči svježije i uzbudljivo...“ (Marin Franičević, 1976: 5)

O Splitskaninu, Marku Maruliću, je napisano najviše tekstova nego o bilo kojem drugom piscu. O njemu, kako profesor kaže, nije, a niti će biti izrečene posljednje riječi, a što li je tek istraživano u posljednjih sto pedeset godina o Marku Maruliću pa i istraženo i što više nije nepoznato. (Botica, 2000: 265)

Marko je Marulić bio humanist, koji je svjestan pripadnosti hrvatskoj kulturi, a i njenoj tradiciji. Ono što se može vidjeti iz njegovog epa je da je odlično poznao Bibliju i sve što se doticalo Biblije. Pisao ju je u korizmeno vrijeme, a to možemo saznati iz njegove posvete, a nadahnuće je dobio onog trenutka kada je počeo listati knjige Starog Zavjeta, odnosno Bibliju. Smatra se da se u djelu poslužio parabolom kako bi svom narodu ukazao na veliku važnost vjere u Isusa Krista i na spasenje. On je htio donijeti djelo koje će istovremeno biti razumljivo i splitskom plemstvu, ali isto tako i splitskom puku. Marko Marulić kršćanski je pisac, koji ukazuje na važnost vjere u jednoga Boga. Juditom želi vratiti vjeru u Isusa Krista, a isto tako spominje i Sodomu i Gomoru i ukazuje na život u grijehu i na život u čistoći i poniznosti pred jednim velikim Bogom.

U Juditi možemo pronaći komentare što se tiču same Biblije, zatim nešto usporedbi i one su plod Marulićeva iskustva, upute kako treba čitati ep te nalazimo još i njegove prilike. Marulić je izuzetno poznat i po svojim prilikama i uporabi istih, a u ovom epu ih ima čak šesnaest.

Radnja samog epa odvija se u vrijeme kada je asirska država jačala te kada je ta ista asirska država pala. Nezadovoljni vladavinom, vladari Medije i Babilona su se udružili kako bi okončali lošu vladavinu i podigli ustanak protiv Asiraca

„Nabukodonosor, kralj od Babilonije i od Asirije, držeći tad grad Ninive, pobi Arfaksana, kralja od Medi, kon rike Eufrata. Posla k mejašnikom svojim da se podlože njemu: podložiti se ne htiše. Otpravi s vojskom svoga vojvodu Oloferna, ki kuda projde, sve obuja. Pride napokon u zemlju izraelsku. Bi velik strah po svoj zemlji. U Jerosolim činiše mnoga ponižen'ja i posvetilišća, Bogu se priporučujući. On podstupi Betuliju, odvrti vodu ka u grad teciše, zdence pridgradske čini čuvati.“ (Marulić, 1976: 18)

Marulićev ep Judita, dao je piscima polet te ih je ohrabrio da i oni mogu slijediti biblijsku temu kao uzor pa se tako Judita prilagođavala kroz vrijeme. Puno puta mijenjana baš zbog samih prilagodbi. Od Marulićeve Judite pa čak do Gavranove Judite, Judita je dakako doživjela promjenu i kao djelo i kao književni lik. Marulić je dao odgovor na ključno pitanje, a to je ima li smisla zaustaviti svoje poroke ili možda bolje uživati u životu i svemu onome što on nudi. Kultura se najviše očituje u književnosti, a ona je ostvarena u književnim djelima, odnosno vrhunskim književnim djelima. Zahvaljujući piscima, autorima i inima, zahvaljujući ocu hrvatske književnosti imamo predivna djela koja su kulturna dobra i koja žive i u 21. stoljeću i koja će zauvijek živjeti na papiru. U tim djelima možemo vidjeti duh jednog naroda koji je živio u 16. stoljeću. Judita je imala recipijente koji su visoko obrazovani, koji poznaju latinštinu, ali vrlo važnu ulogu su imala i djela koja su bila za običan puk, neobrazovan puk. Sam Marulić u posveti svom kumu Balistriliću, govori kako želi napisati knjigu koju će razumjeti svi. On je imao na umu i obrazovane, ali i ostale, htio je približiti djelo o svetoj udovici svim ljudima i dok je pisao to djelo imao je na umu i recipijente. On u Juditu koju je preveo na hrvatski jezik donosi i objašnjenja pojedinih riječi i upute kako treba čitati sam ep. Marulić se, naravno, priklanja tradicijskoj kulturi, a vodi se i usmenom književnosti.

Marulić upotrebljava u svom djelu i simbole, simbol zdenca, vode, borba života i smrti. Način na koji Marulić opisuje Juditu, odmah se saznaje da je drugačija od drugih. Koristi se biblijskim tekstom kada ju opisuje dok se ukrašava i odlazi k Holofernu. Kao da se sva ljepota iz svih djela skupila i nastanila onda kada ju Marulić opisuje. Dobra, a lijepa i k tome plemenita. Uspoređuje ju sa zlatom i suncem, čistoća iznad svega, a velika junakinja.

Da se Marulić slaže s hrvatskom tradicijskom kulturom govori i to tko je za njega pravi Bog. Ono što dovodi u propast jest mišljenje Holoferna da je pravi bog Nabukodonosor jer je on njegov vladar i vojni zapovjednik.

O tome trebamo li Juditu Marka Marulić čitati kao alegoriju govori i profesorica Pšihistal, pa tako navodi:

„Marulićeva je Judita u hrvatsku znanstvenu i kulturalnu memoriju tijekom ovog poltisućljeća upisana kao prvi umjetnički ep na hrvatskome jeziku po kojemu je njezin tvorac ponio epitet »otac hrvatske (umjetničke) književnosti«. Njezina će međutim književnoznanstvena i posebice estetička valorizacija imati promjenljivu sudbinu, ovisno dakako o vladajućim književnoznanstvenim, ali nerijetko i o ideologijsko-svjetonazorskim sastavnicama. Ono što se pak ustrajno održalo u književnoznanstvenoj recepciji Judite od 1901. godine do danas i postalo stalno mjesto svih njezinih interpretacija jest teza o protuturskoj poruci ovoga spjeva. Misao kako Marulićev izbor pjesničke obrade starozavjetne historije o oslobođenju Betulije u trenutcima neposredne turske opasnosti pred Splitom nije bio slučajan, što je među prvima jasno izrekao P. Kasandrić 1901. godine...“ (Pšihistal, 2002: 153)

Marulić piše o Betuliji, koja je jedva vidljiva na karti, baš u vrijeme opsade Turaka 1501. godine, slučajnost ili ne, ali Marulić je na neizravan način progovorio o napadu Turaka.

Turci su silovito napredovali u svojim osvajanjima te su se nakon slamanja Bosanskog dijela približili Splitu. Smatra se kako je Marulić zapravo vidio izgubljenost u očima svojih sugrađana, gubitak nade, obeshrabrenost te je zbog toga i napisao ovo djelo kako bi ulio nadu građanima Splita.

O tome je li Marulićevo djelo alegorija još jednom zaključuje profesorica Ružica Pšihistal. Naime, Marulićeva je Judita nastala u vrijeme Tursko-mletačkog rata koji je bio od 1499. Pa do 1502. godine, Turci su stigli do samih zidina Splita.

„Izdvajamo tek nekoliko ključnih točaka: Marulićeva Judita nastaje u jeku Tursko-mletačkoga rata (1499-1502) kojim se opasnost od Turaka javno obznanjuje i za »mletačke« gradove. Tijekom 1501. Turci stižu do samih zidina Splita, a u ožujku iste godine pjesnikov je brat Aleksandar, kao gradski blagajnik, morao intervenirati isplaćujući novčanu pomoć prilikom okršaja lokalnog stanovništva i pljačkaških turskih četa. Tijekom svibnja i lipnja iste godine sakupio je novac za popravak trošnih i zidanje novih dijelova gradskih zidina, što je konačno i dovršeno za uprave »providitura« A. Dandola (1502-1503). Crni glasovi o turskim provalama zabilježeni u Sanudovim

Dnevnici, u razdoblju od siječnja do travnja 1501, osobito dramatične vijesti da će se i Poljica, bedem Splita i Dalmacije, predati Turcima, sve to svjedoči o teškom stanju unutar gradskih zidina, koje bi se najsažetije dalo imenovati: bella, fames, morbus. Slučaj je htio da su Splitski u trenutku drugog izdanja Judite (1522), koje se pojavilo s oslikanim bojnim prizorima turske konjice i kršćanskih oklopnika, mogli i sami promatrati ishod turskog pokušaja zauzimanja Klisa: poput Holoferne »tikve« iz Marulićeva spjeva, turske su glave ležale poredane na bedemima tvrđave i nataknete na koplja.“ (Pšihistal, 2002: 165)

Pitanje alegorije se neprestano ponavlja. Neiscrpno se polemizira o njezinoj protuturskoj poruci.

„Istraživanje i kratka rekapitulacija dosadašnjih pristupa Marulićevoj Juditi u kojima se problematizira njezina protuturska poruka, njihovo omjeravanje i provjera te pridruživanje novih rezultata koji bi je mogli potkrijepiti ili opovrgnuti, prvi je metodološki korak u pokušaju odgovora na pitanje koje je postavljeno naslovnom sintagmom. Od Kukuljević-Jagićeva izdanja Marulićevih hrvatskih djela (1869) marulologija je neprestano umnoživala spoznaje u istraživanju jezikoslovnih i tekstoloških problema Judite, analizi njezina retoričkoga i stilističkoga sloja, utvrđivanju njezinih generičkih osobitosti kao i njezina književnopovijesnog mjesta u matičnoj i europskoj književnosti. Pri tome se, gotovo paradoksalno, misao o antiturskome ključu čitanja Marulićeve Judite ponavljala kao neupitna pretpostavka svakog tumačenja ovoga epa, ne postajući pritom predmetom samostalne znanstvenoknjiževne analize i provjere.“ (Pšihistal, 2002: 156)

Jedina žena koja je smogla hrabrosti je Judita. Ona je napala Holoferna u njegovom šatoru njegovom oštricom. Živjela je časno uvijek stavlajući druge ispred sebe, njezini građani su je molili da ubije vojskovođu Holoferna jer jedino ona to može učiniti kako bi spasila Betuljane.

Gradski starješine mole Juditu da mu odrubi glavu:

„Ti učin odsići njegove gardosti

Mečem kim posići priti tve svetosti;

Pridaj mu slipost, neka ga zadiju

Mrižom me liposti i zamakom očiju.

Kad s njima uzbesiju, da riči jazika

Moga se zabiju u sarce človika,

I ljubav velika smami ga tudije,

Tako da do vika ne zna bude gdi je.

Čini u mni smin'je, sarce da s' utvardi

I stanovitije da njega pogardi; „ (Marulić, 1976: IV, 45-50, 54)

Judita se sprema napasti Holoferna i zbog toga moli Boga da joj pomogne. Molitva i zaziv Boga i spremanje na napad opisano je u ovim stihovima:

„Tako se ona pomog svetim molbami,

Prostrav kolina nog, dviće gori rami,

Isašad skalami, Abru svoju dozva,

Ka, jer pod svitami spaše, jedva se ozva,

Ona ju ne psova, da reče: »Opravi se

» I pojti van krova sa mnom sad spravi se.«

Toj rekši, izvi se iz vriće i vodom

Po puti umi se i namaza vonjom.

Splete glavu kosom, vitice postavi,

Kontuš s urehom svom vazam na se stavi;

S oštвом ruke spravi, uši s ušerezmi,

Na nogah nparvi čizmice s podvezmi.

S urehami tezmi, ča mi je vidjeti,

Dostojna bi s knezmi na sagu siditi;

I jošte hoditi na pir s kraljicami

I čtovana biti meju banicami.

Zlatimi žicama sjahu se poplitci,

A trepetljicami zvonjahu uvitci;
Stahu zlati cvitci po svioni sviti,
Razlici, ne ritci po shutih pirliti,
Svitločarljeni ja rubin na parstih,
Cafir se modrit, bilit na rukavih
Biser i na buštih, i sve od zlatih plas
Sjati se na bedrih preitno kovan pas.
Velik urehe glas, da lipost veći,
Ka biše kako klas iz trave resteći,
Ali kami, ki steći u zlato, zlatu da,
Izvarsno svitleći, da zlato veća sja:
Tako t' ona prida uresi krasosti
Poveć ner prija od njeje liposti.“ (Marulić, 1976: IV, 73-102, 55)

Marko Marulić se u opisivanju likova služi razvedenim epskim usporedbama.

O opisima likova u Marulićevoj Juditi jasno donosi Dunja Fališevac koja navodi kojim načinom se Marko Marulić služi u tom opisivanju, a to je razvedenim homerovskim usporedbama. (Fališevac, 1995: 411)

Zanimljivo je još spomenuti da Judita jede s Holofernom, velikim vojskovođom, ali jedu ono što je ona donijela, a ne hranu koju joj on nudi. Budući da je ona u postu kojeg ne želi prekinuti pa ne želi jesti ono što joj on nudi.

„Oloferne, pokol, tej riči zgovori,
Tim, ki stahu okol, reče: »Ukomori,
»Gdino su zatvori blagu sakrovitu

»I tvardi, zapori povedte Juditu,
»Ka po svojem svitu, u komno ni starvi,
»Zemlju zlata situ dat nam će prez karvi;
»Davajte joj pravi dil jistve i kruha,
»Ki se meni marvi, ka se meni kuha.«
Judit strese uha: »Neću«, reče, »toga,
»Da ockvarnim duha, ne rasrdim Boga;
»Da jist ću ovoga ča vo s sobom nosim,
»Za da pri onoga, ča t' rekoh, isprosim;
»I još da priprostim da spiši te strane
»Dati t' Bog, ke mnozim po svitu su znane.«
On reče: »Tej hrane, ča ćeš učiniti,
»Kada ti nestane, o čem ćeš živiti?«
Ona se rotiti priča ponasmihnuv,
Da brašno saspiti kod oni pribignuv
Neće dokla dvignut ruku svu ne svarši
I poče stignuv ča misal nje varši.“ (Marulić, 1976: V, 1-20, 64)

2.2. Oslobođenje Betulije Antuna Gleđevića

Antun Gleđević je hrvatski prevoditelj te prepisivač starih tekstova, a isto tako lirik, dramatičar i satiričar. Poznat je po tome što je bio prepisivač djela dubrovačkih pjesnika.

Prema profesoru Tatarinu i Rafoltu u dubrovačkoj književnosti ranog novovjekovlja postoji nekoliko drama s građom iz biblijske i starozavjetne predaje. Takvu građu su iskoristili Ignjat Đurđević i Antun Gleđević. O tom dramskom tekstu povijesni izvori rijetko govore povijesni pregledi, a razlog tomu jest taj što je autorstvo ovog glazbenodramskog prijevoda upitno. Naime, dramu o Juditi Gleđeviću je prvi puta napisao Serafin Crijević, a ona se zvala Drama o Juditi koja Holofernu sječe glavu, potom Franjo Marija Appendini, a od njega je podatak prepisao Šime Ljubić, Pavel Josef Šafarik je zabilježio da je tiskana te je isti naveo i naslov. Zbog netočnosti Crijevićevih navoda, taj se tekst češće pripisivao Đurđeviću. Opus Antuna Gleđevića je barokni i po generičkim i isto tako po stilskim odlikama. Takav opus čine dikcijske figure, vrlo jaka metaforika, hipertrofirani stil i žanrovski sustav, posebno misao o oholosti i zemaljskim taštinama (Rafolt, Tatarin, 2010: 129-131)

„Arasp(e)

Nu onomu slava ostaje

kî u hrabrenstvu dni dospije,

i nose ga na sve kraje,

svud spovijeda da bi prije.

Arg(ita)

Naša sasma, ah, ludosti,

što nam slava pak treba,

jeda čuju naše kosti

tko nas hvali, tko nas štuje?

Ovu slavu jesu iznijeli

oni kojijem tuđe omili,
da bi otimat boļe umjeli,
da bi plijene š ņom pokrili.“ (Gleđević, I dio, V prikazanje 465-476)

Trenutak kada se susreću Judita i Ozija:

„Jud(ita)

Ako tebe ko upita:

»Gdje, gdje Bog se sad vaš stani?«,

reci, reci da Judita

u srcu ga svomu hrani.

Ah, Ozija pripadeni,

gdje je hrabreno srce tvoje?

Tvû svijes mudru, s kê si u cijeni,

er ti hoćeš, izdalo je.

Ni se jadaj, ni se trudi,

neg se spusti vas u Boga,

kako gori on osudi,

bi' će od puka vjerna tvoga.

Bog mogući većeokrati

na dalek' se od nas kaže,

za činit se nam iskati,

što je ņemu vele draže.

Ozija

Kako da se – što poznasmo –

on rasrčen vrati k nami,
gdje ga iz srca istjerasmo
s našijem hudijem krivinami?

Jud(ita)

Ah, svijes tvoja prem se vara,
do' će k nami kad hoćemo
i on u nami riječi stvara,
s kijem ga opet mi zovemo.“ (Gleđević, I dio, III prikazanje 201-224)

Trenutak u Gleđevićevoj drami kada Judita i njena sluškinja razgovaraju, Judita se ukrašava:

„Jud(ita)

Da izvršim misli moje,
gdje je Abra moja mila?

Abra

Evo me, evo, mâ gospoje,
što si lijepo namislila?

Jud(ita)

Pripravi mi, dvorkińice,
zlato, biser, dragi kami,
da napravim moje lice,
da dam ljepos zlatnijem prami.

Cklo mi bistro jošter spravi,
da od ńega primim svjeta,

kô se posmijeh draži objavi,
kô se oko s okom sreća.
Sve urese, sve naprave
ja ću na me postaviti,
neka veće hvale i slave
meni budu poroditi.
Stvoriteľu od nebesa,
daj mi za ures zvijezde iste,
er znaš moga iz uresa
da će sinut misli čiste.“ (Gleđević, I dio, IV prikazanje, 285-304)

Posebnosti Gleđevićeve Judite donose profesor Milovan Tatarin i Leo Rafol. Naime, djelo je podijeljeno u dva čina, replike su organizirane u katrene i s rimom abab.

Oslobođenje Betulije, Antuna Gleđevića je u kontekstu dubrovačke libretističke dramaturgije. Ono čime se vodio Gleđević jesu poetičke matrice biblijske tematike koje su bile popularne u Italiji u 17. stoljeću. Tako i Oslobođenje Betulije djelomice podsjeća na talijanske tragedije. Gleđevićev je opus barokni i po stilu i po generičkim odlikama, ono što ga takvim čini jest jaka metaforika.

Drama Oslobođenje Betulije je sačuvana, koliko je danas poznato, u dva rukopisa u Arhivu Male braće i u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku. Nijedan se ne pripisuje Gleđeviću, nego Ignjatu Đurđeviću. Riječ je o naknadnim bilješkama. U prvome rukopisu netko je u gornji desni kut dodao „Ab. Giorgi“, u drugome je na naslovnom listu Franjo Fancev zapisao „Judita Ignjata Gjorgjića?“ Mijo Brlek Juditu bezrezervno pripisuje Đurđeviću, dok Stjepan Kastropil ne misli tako: „Ovo nije prijepis Đurđevićeve 'Judite', već jedne druge dramske obrade ovog motiva.“ Ne zna se tko je načinio rukopis, no sudeći po tradicionalnoj grafiji te starini papira koji su na nekim mjestima razgrizli crvi, najvjerojatnije potječe iz 18. stoljeća. Rukopis je prepisao Stjepan Marija Tomašević i zabilježio je mjesto i vrijeme nastanka: Dubrovnik, 15. studenoga 1894. Budući da Tomaševićev prijepis ima lakunu na istome mjestu, bit će da mu je spomenuti rukopis poslužio kao predložak.

Vidljivo je da Brlek ne razlikuje Đurđevićev dramski fragment i Gleđevićevu cjelovitu dramu. (Rafolt 2007: 318)

Također, dramatizacija Judite Ignjata Đurđevića djelo je oratorijske konstrukcije. Đurđević i Gleđevićev tekst su u potpunosti različiti, tj. ono što donosi Gleđević drugačije je od onog Đurđevićeva. Đurđević je u svom djelu pokušao slijediti primjere Petra Kanavelića, Gundulića i Gleđevića. Ignjat Đurđević upotrebljava osmerac, dosta ljubavnih zavrzlama, a koje su trebale pratiti odnos Judite i naravno, vojskovođe Holoferna. Ignjat Đurđević u početku i prepričava starozavjetnu priču. Odmah nakon starozavjetne priče slijedi Holofernov monolog, vrijeđa stanovnike Betulije, zatim isto tako i vrijeđa Boga. Tako da se odmah na početku može vidjeti njegova oholost. Budući da je djelo u fragmentima, ne može se zaključiti koji je žanr u pitanju. Đurđevićeva Judita započinje radnjom *in medias res*. Holoferno je priredio večeru upravo Juditi u čast.

Ono što je izuzetno bitno naglasiti je i to da je drama Oslobođenje Betulije sačuvana samo u dva rukopisa i to u Arhivu Male braće i u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku. Naime, u ta dva sačuvana primjerka, niti u jednom rukopisu ne pripada Gleđeviću, već Ignjatu Đurđeviću.

„U ovome izdanju Oslobođenje Betulije preneseno u suvremenu hrvatku latiničnu grafiju prema rukopisu br 167., a prednost mu je dana zbog starine. Budući da je Tomaševićev prijepis znatno mlađi, nisu bilježene varijante, jer bi kritički aparat opteretio izdanje, a ne bi bio od veće koristi. Treba međutim navesti da njegov prijepis sadrži kazalo imena – kojega rukopis br. 167. nema – ...“ (Rafolt, Tatarin, 2010: 134)

Treba još napomenuti kako jezik ovog rukopisa nije mijenjan, interpunkcija je osuvremenjena. Jat je u rukopisu obilježen slovom *ie*.

Oslobođenje Betulije Antuna Gleđevića nastavlja se na libretističku dramaturgiju koju su u Dubrovniku afirmirali Junije Palmotić i Ivan Gundulić i nasljeđuje barokni retorički aranžman. (Rafolt, Tatarin, 2010: 133)

2.3. Slavonska Judita

Andrija Brlić, Slavonac, izaslanik bana Jelačića u Parizu. Andrija Brlić je bio hrvatski političar i publicist.

Slavonija je također imala svoju Juditu, a prepisivač slavonske Judite Judit victrix Holofernis je bio Andrija Brlić, a to se doznaje iz potpisa na kraju samog rukopisa. U vrijeme kada je ta drama bila prepisana, on je bio učenik franjevačke gimnazije u Slavonskom Brodu, a isto tako je i glumio u samoj izvedbi, on je glumio Juditinu sluškinju. Od franjevačkih školskih drama sačuvana jest samo ova drama iz 18. stoljeća. Prijepis ove drame možemo pronaći u Arhivu obitelji Brlić u Slavonskom Brodu. Prijepis ove drame nije datiran, također niti njezino izvođenje datirano. Čak je i sam autor Andrija Brlić glumio u drami Juditinu sluškinju.

Judit victrix Holofernis su prikazali učenici franjevačke gimnazije. Predstava je sačuvana u prijepisu Andrije Antuna Brlića. Drama koja je sačuvana u prijepisu ima svega 3 čina i tek 29. stranica. U ovoj Juditi možemo vidjeti i stil sličan Hanswurstu, a Hanswurst je popularan junak njemačke pučke lakrdije.

Ova Slavonska Judita odudara od svih drugih prijepisa Judite koji su poznati danas. Ona odudara kako žanrovski tako i jezično i stilski i na nekim drugim osobnostima.

Judit victris Holofernis, poznatu kao slavonsku Juditu prvi put spominje Tomo Matić 1945. u raspravi Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda, a priređuje za tisak 1956. Rukopis slavonske Judite dobio je na posudbu od Zdenke Benčević-Brlić. U predgovoru Matić kaže da je rukopis potpisao prepisivač Andreas Antonius Brlić Esekini, koji je bio učenik prvog razreda brodske franjevačke gimnazije u vrijeme kada se Judita prikazivala i igrao je ulogu sluškinje Habrahame. Što bi značilo da su ovaj ep izvodila djeca, odnosno dječaci od svojih 15-ak godina. Tomo Matić je isto tako pretpostavio da je rukopis stariji jer je u prazni prostor rukopisa napisan tekst po sjećanju. Također, Matić pretpostavlja kako je tekst slavonske Judite dio većeg rukopisa i da su u prepisivanju sudjelovala dva pisara. U popisu likova, na mjestu gdje se pojavljuje Judita, Matić stavlja bilješku u kojoj s jedne strane upućuje na intervenciju drugog pisara jer je tinta bila drugačija, a s druge strane umjesto lika Judite piše Thomas Tuzlic, Poeta i tako je zbog upotrebe riječi Poeta otvorio problem autorstva iako Matić nikada više nije spominjao Juditino autorstvo. (Matić, 1956: 114)

U ovoj drami imamo tri isprepletene razine, a to su: teatrološka, književnopovijesna i teorijska.

Teatrološka zato jer je ostalo nešto dokumenata o izvođenju Judite na sceni i o okolnostima njezine izvedbe. Po povijesnoj razini zanimljiva je po svom položaju unutar hrvatske književnosti. Naime,

Brodská je Judita jedina koja se izvodila. Teško ju je bilo izvoditi baš iz razloga što su glumci bili muškarci, i to dječaci od svoj 15-ak godina, a glavnu ulogu je nosila žena, ženu, koju su ti isti dječaci trebali glumiti. Juditina sluškinja je imala poprilično važnu ulogu, budući da je tu ulogu imao sam autor. Juditina ljepota se nije mogla vjerodostojno prikazati. Baš iz tih razloga ova je drama izuzetno zanimljiva. Ona je bila podijeljena na dva dijela. Prvi dio je bila ozbiljna drama koja se donekle i drži starozavjetne teme, a drugi dio je bila lakrdija o mužu i ženi. Drugi dio, koji je lakrdija, odnosi se na muža i ženu koji vole piti i jesti i bez prestanka pakoste jedno drugome. Naime, prvi dio je bio konzervativniji, a drugi raskalašeni. Lakrdija se nastavlja na dramu, onaj dio kada Judita donosi pobjedu Betuliji, odnosno pobjeda nad Asircima. Miješnje tih dvaju naočigled nespojiva dijela zahtijevaju i takvu publiku. Može se također zaključiti da su oba dijela igrali isti glumci, tj. učenici franjevačke gimnazije.

Autor ove Judite se oslanja na tradiciju i to na narodnu tradiciju, a to se jasno može vidjeti iz Golofantova govora.

Pavao Pavličić navodi kako se u govoru likova ove drame osjeti patetičnost, a osim patetičnosti osjeti se i uzvišenost. Tu istu patetičnost posjeduju narodne pjesme. Kao primjer patetičnosti i narodnog govora možemo to jasno vidjeti u Golofantovu govoru (Pavličić, 1995: 228)

„Po svima brdi straže razmetaše i oružje sebi opasaše. Zato hoće princip svu vojsku sakupiti i ne s crnom sastaviti. Sakupi delije i junake svojom desnom rukom jake, barjaktare i ostale kapetane, da priotmemo neprijatelske sve mejdane. Koje ono srce junačko, koje ne bi ktilo za kraļa svoga krv istočiti i zemlju svoju obraniti? Ne sustavļa junaka niti kuća niti domovina nit ga može uzdržati plemenita rodbina. Sestrica bracu košulicu sašila, koju prije svojim suzama pokvasila, zašto znade, de će se poslije krvjom prati. Za kojime majka ne stane plakati danom noćjom, misliti će zaručnica draga, gdi li nezina dragi po taboru hoda. Kuca srce u junaku ovo gledajući, ali se zaboravi kuće ne vidjevši, veće lavsko srce junak priuzima, kada glas bubña i svirale veseli prima.“ (Pavličić, 1995: 228)

Naime, u ovoj Juditi postoje čak tri tradicije, a to su crkveno govorništvo na hrvatskom jeziku, latinska tradicija i usmena književnost.

„U slavonskoj Juditi Pavličić uočava tri tradicijske linije koje dolaze do izražaja, i to u oba njezina dijela. One se pojavljuju na različite načine, ali uvijek imaju važnu ulogu ili u strukturiranju teksta ili u crtanju likova ili po tome što se od njih očekuje neki utjecaj na publiku. Te su tradicije različite vrste koje inače nisu dolazile u kontakt unutar istoga teksta, ali se to počelo događati u 18. stoljeću. To su bile tradicija usmene književnosti, tradicija crkvenog govorništva na hrvatskome i latinska tradicija. Pretpostavljamo da u gledalištu sjede dvije vrste publike, a to su klerici, odnosno suučenicima samih prikazivača, i obični građani, odnosno ljudi koji su se došli zabaviti i nešto naučiti.“ (Vigato, Srebrov 2015: 154)

Vrlo je bitno naglasiti da ova drama ima tri razine: teatrološku, književnopovijesnu te teorijsku. To je zapravo i neobičnost same slavonske Judite. Budući da je ostalo dokumenata o okolnostima izvedbe ove drame.

„S teatrološkog gledišta ta nam je drama zanimljiva zato što je ostalo nešto dokumenata o okolnostima njezine izvedbe. Matić ju je pronašao u ostavštini obitelji Brlić, a Andrija Antun Brlić, koji ju je zapisao, ujedno je i sam u njoj glumio, pa je tako zapis dopunio sjećanjima na tu izvedbu, a pribilježio je i imena glumaca i profesora.“ (Pavličić, 1995:224 –225)

Prema Pavličiću ovaj tekst odudara od svih drugih njemu sličnih tekstova. Naime, odudara i na žanrovskoj razini te isto tako i na stilskoj. Odudara na dva vrlo važna područja, žanr i stil. Karakteristike bismo mogli skupno opisati kao stanovitu neortodoksnost igrokaza, tekst odudara od sličnih tekstova i to od ranijih, suvremenijih i kasnijih u raznim sferama, kao što su žanrovska, jezičnoj, stilskoj i drugima. Smatra da je tekst privukao najviše filološku pažnju. (Pavličić, 1995:224)

„(...)podrobno je o Juditi pisao Stanislav Marijanović, koji je objavio i novopronađeni dio njezina teksta, a također, u istom zborniku Dani Hvarskog kazališta, uz obilje referencija, i Dionizije Švigelj. U obadvama se radovima – kao i u drugim koji se dotiču ove drame – ona uzima kao dokaz da se u Slavoniji sedamdesetih godina osamnaestog stoljeća igralo na hrvatskom, i više se pažnje poklanja njezinu povijesnom nego njezinu specifično literarnom aspektu. A to je i razumljivo: za bavljenje literarnim kvalitetama drame bilo je tada – prije skoro dvadeset godina – prerano. Jer, istom iz današnje perspektive – zahvaljujući promjenama u književnom senzibilitetu

što su u međuvremenu nastupile – neke karakteristike toga komada vidimo kao nešto vrijedno pažnje. Literarnost i teorijska provokativnost slavonske Judite tako je – moglo bi se kazati – povijesno uvjetovana, kao što su povijesno uvjetovani i njezini eventualni kazališni potencijali (...)“ (Pavličić, 1995:224)

Za dramu koja se izvodila u Slavoniji, zna se da se didaskalije nisu pažljivo unosile, nego negdje u tekstu već stoji zapisano da se zna što koji profesor treba reći ili što treba učiniti. Uglavnom su didaskalije bile napisane na rubovima papira, kada netko nešto treba reći, uglavnom profesor.

U ono vrijeme, starozavjetne teme su bile izuzetno česte, ali za ovom temom se jako rijetko posezalo. Razlozi su bili tehničke naravi, glumci su bili uglavnom muškarci, klerici. Što znači da su bili ili svećenici ili neki drugi članovi klera, a ne običan puk, odnosno laici.

Iako su se izvodile uloge drama u kojima su bile žene, ova tema se nije činila preporučljivom temom za svećenstvo, odnosno za klerike, bilo da su oni bili gledatelji ili glumci koji će ju uprizoriti. Možda se čak, nakon čitanja Judite, nije mogla iskazati njezina ljepota budući da su svi glumci bili muškarci, a ona u svom izvornom tekst predivna žena od koje se i sunce sakrije i postidi.

Pisci su bili svjesni pred kakvom publikom će se izvoditi njihove drame, lakrdije i sl. pisci su željeli, budući da je publika bila heterogena, zabaviti puk, a isto tako i biti razumljivi za puk. Pisci na publiku misle i kada koriste elemente izvan kazališta, kada koriste obične situacije ljudi iz svakodnevice. To se vidi po osobama iz stvarnog života, stvarno mjesto radnje. Primjerice, u Juditi koja je nastala u Slavonskom Brodu imamo lakrdiju u kojoj se bračni par svađa te piju. Možda su u Slavonskom Brodu i postojali takvi likovi, a možda ipak nisu. Međutim, netko od stvarnih osoba se možda i prepoznao u samom izvođenju djela. Autor se ovdje nastojao više držati zbilje nego same tradicije. Pokušao je uprizoriti nekakve smiješne scene, lakrdijske, o mužu i ženi koji se svađaju i tuku i koji su alkoholičari.

Smatra se kako se ovom dramom Judite htjelo udovoljiti svećenicima, odnosno klericima, ali isto tako i običnom puku, kako bi im lakrdija privukla pažnju. Na početku je drama zbog toga što se drži biblijskog predloška, a lakrdija u drugome dijelu. Nakon što Judita pobijedi tu nastaje veliko narodno veselje pa je i zbog toga taj drugi dio lakrdija. Takvi likovi su osobe iz suvremene stvarnosti. Likovi su isti i u drami i u lakrdijskom dijelu, budući da nose ista imena u drugom

dijelu. Razlog pisanja lakrdije je možda i taj kako bi djelo bilo jednostavnije za puk i bliže puku te bi prikazalo neke smiješne scene iz stvarnog života.

„Narodna usmena baština progovara u Juditi u dva oblika. Prvi je od njih stilski, odnosno terminološki, i on odmah udara u oči. U tekstu se koriste stajaće figure iz usmenog (osobito epskog) pjesništva, bez obzira na biblijsku temu priče, pa čak i bez obzira na karakter likova koji takve replike izgovaraju; dovoljno je da taj lik bude npr. ratnik, pa da odmah može posegnuti za turcizmima narodne naše epske poezije i za karakterističnim metaforama koje iz nje dolaze.“(Pavličić, 1995: 227– 228)

Ovaj tekst slavonske Judite teži guslarskoj pjesmi, odnosno teži približavanju guslarskoj pjesmi, to se može vidjeti strukturom ovog djela.

U izvedbi je vrlo bitno i to da se govori na hrvatskom jeziku. Jednostavne replike su razlog što je pred glumcima sjedio običan puk, a ti isti glumci su morali zadovoljiti i neke svećenike koji su se našli u publici, tako što su molitve i propovjedi nešto duže.

„Druga tradicija koje utjecaj treba ovdje zapaziti jest tradicija govorništva na hrvatskom. Ona je tu prisutna zacijelo zato što se radi o komadu što ga igraju klerici, a za gledateljstvo među kojim opet ima klerika. Doista, one replike za koje nam se čini da ponešto duguju tradiciji o kojoj je riječ i po svom sadržaju bliske nekim žanrovima crkvenog govorništva. Među njima padaju u oči dva; jedno je molitva, a drugo propovijed. Ti se dijelovi teksta od ostalih replika razlikuju po tome što su u njima rečenice duže i složenije, a u njima se više rukuje apstraktnim pojmovima nego drugdje. Molitva se ne javlja samo kao utjecaj, nego i pod imenom molitve.“ (Pavličić, 1995: 229)

Publika je naviknuta na narodnu epsku poeziju, pa se ova drama zbog toga tako i izvodi, budući da će joj tako ovaj tekst biti blizak. Epske poezije progovaraju uglavnom negativni likovi, kao što je to jedan od glavnih likova Holoferno. Ono što se još treba ovdje zapaziti je to da se ovaj komad izvodi na hrvatskom jeziku. U drami se javljaju i molite, a osim molitava i propovijedi, ti dijelovi teksta su nešto duži i složeniji i u njima se više služi apstraktnim pojmovima. Bez obzira na drugi dio, koji je lakrdija, molitve u prvom dijelu nisu izostavljene i ovdje se pokazuje vjera u jednoga Boga, zato što su i same molitve duže.

Latinski je jezik također prisutan. Prisutnost latinskog jezika se jasno može vidjeti u didaskalijama, opisu likova i kazališne opreme.

2.4. Zadarska Judita

Još jednu Juditu pronalazimo u blizini Zadra, a sastavljač je to djelo nazvao komedijom, odnosno *Komedia o Juditi*. Ova Judita podsjeća na isusovačke dramatizacije.

Hrvoje Morović je objavio biblijsko prikazanje koje je nastalo potkraj 17. stoljeća, smatra se da je nastalo na nekim od otoka u blizini Zadra. Anonimni sastavljač je djelo nazvao komedijom. Na srednjodalmatinskim otocima prikazanja su se dugo zadržala. Starozavjetna je Judita inspirirala mnoge i poznate i nepoznate dramatike.

„Kao junakinja drame ili tragedije Judita se pojavljuje na primjer kod Hansa Sachsa, Lutherova pristaše, kod poznatog tragediologa Christiana Hebbela, a da je ta poduzetna hebrejska žena, scenski provokativna, privlačna i u najnovije doba, potkrepljuje nam Carić-Maroevićeva prilagodba Marulićeva istoimena spjeva, koja se sa zamjernim uspjehom izvodi na Splitskom ljetu već šest godina (1979-1984).“ (Tomasović, 1985: 198)

Autor ove Judite pridržava se starozavjetne pripovijesti, naime neke nijanse su izostavljene, također su izostavljeni i neki opisi. Predstava je imala obrednu namjenu. Što se također može i iz ovoga zaključiti da je kler imao vrlo veliki doprinos u ovoj drami. Budući da nema niti opisa Juditine ljepote, način na koji je utjecala na Holoferna, može se zaključiti da je dosita bila namijenjena pučkom izvođenju. Osim toga u ovoj se drami može čuti živi lokalni govor, a to se zaključuje zbog toga što tekst poprima obilježja pučke intonacije.

Ono što je još bitno napomenuti je i to da je izostavljen Juditin hvalospjev Bogu. Opisuju se događaji iz Starog zavjeta. Naime, jednostavnim stilom nižu se dijalozi, kako bi bili bliži puku i kako bi ih puk mogao razumjeti, a opet uživati u djelu vjerskog karaktera. Zanimljivo jest i to da u ovom djelu možemo pronaći i jedan turcizam, a to je perčin i to je jedini turcizam u ovome djelu. U izvornom djelu, Judita Holoferna hvata za kosu, a u ovom djelu Judita hvata Holoferna za perčin. Pučko izvođenje vidljivo je iz puno toga što nedostaje u ovom djelu. Prema tome možemo reći da se autor pridržava starozavjetne pripovijesti, ali ne u potpunosti. Izmijenjeno je mnogo toga ili izostavljeno.

Nuncio, u Zadarskoj Juditi, povezuje radnju i situacije u drami, on je zapravo neka vrsta glasnika i u Betuliji i u asirskom taboru. Habrisu i Harmisu pripisuje se napetost radnje, oni su gradske starješine.

Za ovakvo djelo karakteristični su dvanaesterci, ali u ovom djelu upotrebljavaju se i dvanaesterci i osmerci. U ovom djelu nema dvostruke rime kao u autorskom djelu.

Djelo se nastoji približiti puku, kako bi ga puk razumio. Na taj se način puk i obrazovao, a vjerski je tekst prilagođen puku, kojeg izvode glumci. U ovom je djelu dosta podudarnosti ove komedije s onom izvornom. Kada Judita kori Harmisa i Habrisa što se ne pouzdaju u Boga, Marulić ovdje dodaje nekoliko pobožnih nagovora. U trenutku odrubljivanja Holofernove glave, Judita kratko zaziva Boga, a to je Marko Marulić u svom epu znatno proširio.

U Komediji od Judit autor se vjerno držao Starog zavjeta kako ne bi narušio harmoniju, ovaj je autor imao vjerojatno i neke talijanske verzije pred sobom dok se vjerno držao sadržaja Judite. Autor je radnju smjestio i u činove i u prizore. Ovo prikazanje nema predgovor, kao što je to bilo uobičajeno. Ima epilog, odnosno završnu riječ, kojeg izgovara kor.

Autor se pridržava starozavjetne Knjige, osim što nema velikih opisa pohoda, utvrđivanja gradova i tako dalje. Autor je znatno smanjio i opise Judite, njenih haljina, kao što je to u starozavjetnoj Knjizi napisano i opisano. Naime, ovdje je sve prilagođeno puku, kako je to i bio običaj. Iako je autor zapravo izbacio mnogo dijelova, mnogo opisa, puku se ovo djelo približilo i obrazovalo ga. Naime, ovdje se i iznosi vrlo veliko pitanje dobra i zla. Na kraju kor čak iznosi i pouku o oholosti i poniznosti. Oholost bi bila predstavljena kod Holoferna i vladara Nabukodonosora, a poniznost i vjera u Boga kod Judite. Vjerojatno je želio postići približavanje puku, bez dodatnih opisa, na jednostavniji način približiti Juditu puku. Osim Judite time približava i vjeru u Boga i samo pitanje i borbu između dobrog i poniznog i onog lošeg i oholog. Autor se nije, naravno, vjerno držao starozavjetne Knjige, u starozavjetnoj Knjizi postoji opis onoga što je Judita nosila u tabor sa sluškinjom Abrom, tj. koju je hranu i piće nosila (vina i vrč ulja, ječmene kaše, suha voća i čistih hljebova). Autor je ovdje naveo hranu koja je karakteristična za taj dio podneblja. Zadarska je Judita literarno siromašnija i naravno mnogo kraća od epa. Zbog toga kako bi puk razumio samu pouku koju je na kraju i izrekao kor. Znatno se više u zadarskoj Juditi prikazuje u izvođenju i znatno se više može vidjeti u samom dramskom izvođenju nego u samom čitanju literarnog predloška. Autor je želio i proširiti priču o Starozavjetnoj udovici. Naime, autor se držao same radnje kao i u Starom zavjetu, ali nije ju slijedio slijepo. Nešto je oduzeo, a nešto i dodao.

Ono što je znatno drugačije od biblijske Judite jest to da je izostavljen hvalospjev Bogu i također prikaz njezine smrti. Drugačija je i hrana koju Judita sprema kada je išla kod Holoferna. Ona ovdje nosi kruh, vino, ulje te manestru, a u biblijskoj Juditi ona nosi: kruh, vino, ječmenu kašu i suho voće.

2.5. Judita s otoka Krka

Od dramskih Judita pronalazi se još i Judita s otoka Krka, ali je očuvan samo mali dio. Ona je nazvana Tragedija od Judite i smatra se da ju je napisao Ivo Roše iz Vrbnika s otoka Krka.

Ovoj Juditi se vrlo malo i zna, zato što je sačuvan vrlo mali dio te Krčke Judite. Taj mali dio koji je očuvan je početak i to dio početka kao i kraj. Iz malog dijela koji je sačuvan možemo vidjeti kako je autor ovdje napravio izvrsno dramaturško djelo za puk. Autor se drži pučke tradicije, kao što u većini ovakvih djela možemo pronaći, a to su osmerac i dvostruko rimovani dvanaesterac.

„U jednoj staroj knjizi iz Vrbnika našao sam istrgnuta dva lista na kojima je fragment teksta Tragedije od Judite. Prepisivač, ili možda autor precrtao je prvotni naslov djela tj. komedija. Sačuvana je 3. i 4., 9. i 10. stranica - paginacija je iz kasnijeg vremena. Prikazanje je moralo biti kratko, jer na 10. stranici već imamo završni dio tragedije: didaskalija naime kaže: »Judita se dvigrne naviše, zapavidi mučanje i pokaže glavu i reče:

'Oloferna glava, ka priti va silah

poglavice vojske ka je od Asirah,

i evo vam zastor na kome ležaše

zato u pijanstvu on velom bijaše ... « itd.“ (Bratulić, 1985: 65-66)

Isto tako Josip Bratulić navodi kako prepoznajemo tko je autor ovog djela, a to je Ivo Roše iz Vrbnika na otoku Krku.

„U ovom siromašnom fragmentu prepoznajem ruku Ive Roše iz Vrbnika, koji je na jednom drugom svom sastavku, vlastitoj parafrazi Očenaša, ovako o sebi zapisao:

Ov moj trud.i posal ja jesam sveršio

sedamdeset i tri leta zaveršio

i još sedmi misec oće se sveršiti

ja nis mogal, brate, više učiniti.

Koj i bude štati, nemoj zamirati

jer nisi pol meštra naučil ni štati.

Koji ne zamiri, neka ga Bog žive

ja pišem z Verbnika, stari Roso Ive.“ (Bratulić, 1985: 66)

2.6. Judita u 21. stoljeću

Marulićev je spjev Judita prerastao čak i samu biblijsku priču o Juditi za hrvatsku kulturu i isto tako za povijest književnosti. Taj je ep postao novo ishodište za novo prepisivanje u 20. i 21. stoljeću u književnosti i u glazbeno-scenskoj umjetnosti. U vrlo kratkom vremenskom razmaku nastale su dvije nove književne inačice o Juditi koje se izuzetno razlikuju. Ono što im je zajedničko je to da su usredotočene na istu junakinju Juditu, isti glavni lik, ali te žene su u potpunosti drugačije. Ono što je još zajedničko osim glavnog lika je i naslov koji odmah budi intertekstualnu vezu s Juditom Marka Marulića.

Biblijska Judita, Marulićev predložak, također ne donosi puno o psihologiji lika Judite. Biblijska Judita razlučuje dobro od zla, pokorava se i ponizna je i moli se Bogu, kao i Marulićeva, ali znatno manje o biblijskoj Juditi možemo saznati nego kod Marulića. U Bibliji se saznaje puno više o povijesnom dijelu, a isto tako i razlučivanje dobra i zla te poruke ili pouke kako se treba samo pokoravati Bogu.

Miro Gavran je objavio svoj roman 2001. godine svoj pogled na povijesni ep svete udovice Judite, a u zagradu je stavio i napomenu da se radi o romanu jer je bilo potrebno kako se ne bi izazvala nedoumica čitatelja jer djelo izlazi s jasnim povodom i da književna vrsta bude signal novosti i to u odnosu na renesansni ep i u odnosu na njegov opus koji je nadasve pretežito dramski.

Godine 2004. Boris Senker objavljuje trilogiju Tri glavosjeka, među njima prvo mjesto zauzima Pobjednica Judit. Senker umjesto standardiziranoga oblika Judite zadržava Marulićev oblik i tako naslovljava svoju junakinju, po uzoru na Marulićev ep, u paralelizmu prema tekstu.

Gavran i Senker preuzimaju to herojsko djelo kao neupitno. Gavran i Senker najveću pozornost obraćaju na psihologizaciju Judite, osim nje i ostalih likova, zbog toga što je to kod Marulića u epu ostalo u sjeni. U toj sjeni suvremeni hrvatski autori traže prostor za svoju priču. (Vigato, Srebrović, 2015: 156)

Naravno, i Gavran prikazuje Juditu kao hrabru udovicu, ali on se više okreće samoj psihološkoj karakterizaciji, koja je kod Marulića ostala nepoznata. U Gavranovom se romanu Judita ispovijeda i provokativna je već od samog početka. Budući da sve ono što smo do sada znali i mislili,

Gavranova Judita sve osporava, doduše, ne sve, ali dobru većinu. Judita sama pripovijeda što joj se sve događalo u životu. Saznajemo da je ona udovica, a isto tako saznajemo što joj se sve događalo u djetinjstvu i što se događa sada. Ona priča o svom djetinjstvu pa sve do sadašnjosti. U završnom dijelu su njih dvoje, Judita i Holoferno, molitva, nemir, bol. Svjesna da vrijedi više, svjesna svih zabrana koje je tadašnje društvo stavilo pred nju, pridržava se svih pravila koja su pred njom. Žena koja je svjesna svoje sudbine, ostavlja po strani sve ono što nju usrećuje te ostavlja po strani svoje zadovoljstvo i stavlja u prvi plan drugoga, svoj narod. Kao što je već navedeno da u početku Judita sama priča o sebi i svom djetinjstvu pa sve do tog trenutka kada ona postaje udovica, ona iznosi i sve svoje tajne. Tako da čitatelj ostane šokiran svime onime što je Judita prolazila u životu. Gavranova Judita je doživjela na neki način svojevrsnu renesansu.

Senker svoj glavni lik, Juditu, opisuje na neki način slično kao i Gavran bez obzira što je to dramski tekst, glavni lik i glavna glumica su i kod jednog i kod drugog autora prikazane u novom svjetlu, s novim činjenicama, iz drugačije perspektive. Gavran svoje čitatelje s intimnim životom junakinje Judite šokira, a Senker se poigrava vremenom istoršenih opisa i odnosa.

„Dok je Gavran šokirao čitatelja tajnama Juditina intimnoga svijeta, Senker se zabavlja parafrazama vremenom istrošenih opisa i odnosa. Prikazanje započinje blagom smrću – dakle Senkerova je Judita mrtva, netom preminula, a zapravo ubijena, otrovana. Ona progovara ustajući iz groba, ali o njoj doznajemo i od njezinih ubojica, dakle tradicionalnom (epskom) podjelom izraženo, iz perspektive protivnika i protivničkoga tabora. Senker poput Gavrana zamjenjuje funkcije likova, no dok je u romanu premještanje protivnika riješeno jednostavnim postupkom zamjene mjesta, gdje protivnik u kulminaciji nije Holoferno, nego Joakim, tj. gdje protivnički tabor nije asirski šator nego Betulija, Pobjednica Judita ne dovodi u pitanje Holoferna kao protivnika, nego joj se događa veća nesreća, protivnici se umnožavaju. Zbog borbe za vlast i političkih interesa Juditi se kao još jedan protivnički tabor, uz Holofernov, suprotstavljaju Ozija i Akior.“ (Vigato, Srebrović, 2015:157)

Gavran i Senker nam nude nove žene, kod kojih ulazimo u intiman svijet i upoznajemo ih u drugačijem svjetlu. Gavranova Judita je žena koja je pretrpjela zlostavljanje, koja je šutjela i koja se nikome na svoje boli nije žalila, a konačnu ljubav je pronašla u rukama protivnika svog naroda. Senkerova je pak Judita hrabra žena koja svoju ljepotu iskorištava iako joj ona nije važna, važnija joj je istina.

„Opisi Judite kakve nam nude Gavranov i Senkerov tekst dostatni su za raspoznavanje intertekstualnih veza koje su uspostavljene, koliko prema starozavjetnom predlošku toliko i prema Marulićevu spjevu. No oni preuzetim činjenicama traže uzroke i povode i oblikuju nove žene – Gavranova je Judita zlostavljana žena koja je našla ljubav u naručju protivnika svojega naroda i kojega je ubila pod pritiskom javnoga srama. Senkerova je Judita hrabra i nepokolebljiva žena koja spremno daruje unutarnjem protivniku, Oziji i Ahioru, lažnu pobjedu nad svojim životom, kao što im je darovala i onu istinsku nad Holofernom. Ona svoju ljepotu ne doživljava kao svoju bit, ne treba ju, ali ju iskorištava, dok je se ona sama boji. Nju ne zanima kićenje i šminka, njoj je važna istina.“ (Vigato, Srebrović 2015: 158)

Judita u djelu Mire Gavrana opisuje svoj život koji je vodila sa svojim mužem Manašoom te opisuje način na koji je on umro odmah na početku djela. Judita u ovom djelu ima potrebu prenijeti na papir ono što joj je na srcu, a to je njezin život i vjernost i odanost Bogu. Kako je bila odana Bogu i molila se, tako se trudila biti odana i vjerna svom mužu iako ga nije voljela. Poštovala ga je i činila je sve ono što je on tražio od nje.

"Kada postah udovica i stavih kostrijet na sebe, prože me mir. Mog muža Manašea pozva Jahve k sebi dva dana po svršetku blagdana beskvasnih kruhova. Umrije nenadano, u hodu – na livadi se sruši u pola koraka, zakoraknuvši u prazno, u nepostojanje, pred prestrašenim slugama koji u kratkom udisaju zamijetiše prvi znak gospodareve slabosti, a već u izdisaju prepoznaše neumoljivu smrt. " (Gavran, 2001: 5)

Što se tiče Senkerove Judite, ona ima drugačiji odnos sa svojim mužem. Prema Vigato i Srebrović Senkerova Pobjednica Judit utjelovljenje je istine, ne želi glumiti ono što ona zapravo nije. Svome mužu Manašeu priča sve svoje snove, pa čak i ako su oni nedolični i ona zapravo time pridobiva njegovu ljubav. Judita zbog istine gubi život. Senkerova Judita čak i kada se nalazi u taboru s Holofernom i njemu govori istinu. Došla ga je uvesti u Betuliju, ali nakon što prođe kroz neka druga vrata, a o tim vratima on naime nije niti sanjao.

„...Konačno, ona ni u asirskom taboru ne izgovara laži, Holofernu cijelo vrijeme govori samo istinu: došla je Holoferna uvesti u Betuliju, ali nakon što prođe kroz „neka druga vrata, o kojima ni sanjao nije“ (Senker 2004: 46). Govori mu u metaforama koje Holoferno ne uspijeva dokučiti. Dok se biblijski Juditin govor na pojedinim mjestima može čitati kao dvoznačan i dok Marulić mora posebno braniti Juditine laži, Senker naglašeno repetitivno i uspješno pronalazi načina da Juditu opiše kao heroinu čistoće i istinoljubivosti. Priča koja je do nas došla, od biblijskih zapisa

do danas, prema Senkeru je ona izmijenjena priča koja je odgovarala muškom svijetu politike. Time je Senker, u odnosu na Gavrana, proširio intertekstualni krug na područje oko Judite, kojim su se najbučnije bavili teolozi i književni povjesničari.“ (Vigato, Srebrović, 2015: 158-159)

Gavranova Judita uglavnom šuti i prikriva svoje osjećaje. Trpi volju svog muža, volju svog oca i pokorava se. Judita opisuje i sebe u ovom djelu te kako je oduvijek znala šutjeti i prikrivati svoje osjećaje te da joj je na to od samog početka ukazao i njen otac.

"Otac govoraše da su moja šutljiva usta pouzdanija od usta najodmjerijih muškaraca, i da je šteta što sam svijet ugledala kao žena, jer da usprkos prelijepoj vanjštini snaga moje osobe pripada vrjednijem spolu. " (Gavran, 2001: 5)

Judita opisuje i svoj život, svoje djetinjstvo.

"Rodih se u uglednoj obitelji, u gradu Betuliji. Moja obitelj bijaše uznosita, ugledna i čvrsta poput moga grada, bez olabavljenog kamena u tvrdim zidinama. Bogatstvo, mudrost i odmjerenost moga oca činjaše ga jednim od najuglednijih stanovnika našega grada. Moja majka bijaše ukras i potporanj njegovu značaju, pravilno odmjeravajući prostor koji pripada ženi – majci i supruzi." (Gavran, 2001: 7)

Također se u Gavranovoj Juditi može uočiti invokacija, kada Judita zaziva Boga da joj pomogne kako ne bi odustala u pisanju.

"Pomozi mi da ovim slovima progovorim jasno i nedvosmisleno, i da svoj život prilažem s jednostavnošću kojom si Ti, premilostivi Gospodine, Mojsiju obrazložio obred svećeničkog posvećenja kad mu zapovijedi da uzme Arona, a s njime i njegove sinove, ruho, ulje pomazanja,..." (Gavran, 2001: 9)

Često je u djetinjstvu mislila na Boga.

"Opsjedala me u djetinjstvu misao na Mojsijevu smrt..." (Gavran, 2001: 16)

Gavranova se Judita u ovom djelu zaljubljuje po prvi put i to u trinaestoj godini života. Zaljubila se u Benjaminovog najboljeg prijatelja. Benjamin je bio Juditin brat.

"Još prvi put kad se naši pogledi susretoše, bje to poput zvonkog udarca mačem o mač." (Gavran, 2001: 23)

Taj je mladić došao čak i prositi Juditu, ali njen otac ju je već obećao Manašeovoj obitelji i njemu.

"Mladiću, da si došao samo tri dana ranije s istim pitanjem, dobio bi potvrđan odgovor, jer ni tebi ni tvojoj obitelji zamjerke ne nalazim." (Gavran, 2001: 25)

Judita nije voljela svog muža Manašea, ali to nikada nikome nije rekla. Sve je podnosila i za sve je šutjela, onako kako ju je majka naučila.

"O, utrobo, kako me boliš od samog sjećanja na tu noć kad snažni debeli pripiti Manaše nasrnu na mene kao lovački pas na malaksalu divljač, ranivši mi i dušu i tijelo svojom grubošću. Unizi me zvjerski i razgrnu moju golotinju, natjeravši me da mu osvijetljenim blještećim lojanicama, izlažem svoje tijelo." (Gavran, 2001: 39)

Judita je ostavila sramotu na kuću Manašeovu, nije mu rodila nasljednika. Ona je smatrala kako ljubav mora biti blagoslovljena te da je ona kriva što nemaju djece, jer tog čovjeka ne voli i ne može zamisliti da mu rodi dijete.

"Umislila sam da će Jahve blagosloviti susrete naših tijela tek kad oni ljubavlju budu obavijeni.... U desetom mjesecu našeg braka, kada oko podneva rekoh Manašeu da dobih izljev krvi i da ću sedam dana biti nečista – prostrijeli me njegov hladni pogled..." (Gavran, 2001: 44)

Judita je tako nakon muževe smrti ostala udovica, iako su joj svi govorili da bi bilo vrijeme da krene dalje, ona to nije željela, postila je i dalje, iako više nije morala. Majka i otac su joj dolazili u posjete, ali ona je imala osjećaj kao da se sve više udaljava od njih. Njena ju je sluškinja Šua isto savjetovala kako bi trebala nastaviti dalje živjeti. Judita to nije htjela niti čuti.

U gradu je od zrelih muškaraca čula u razgovorima da sve češće spominju Nabukodonosora i njegovog vojskovođu Holoferna.

"A Holoferno, kao silovit i vješt vojskovođa, u prvoj godini vojevanja porazi tri južna kraljevstva, a već u drugoj godini u zagrljaj mu padoše još dva južnija i jedno istočno kraljevstvo. Glas o njegovoj snazi, hrabrosti i okrutnosti bje gori i od same smrti i prije negoli bi krenuo na neko kraljevstvo, od priča o njegovoj silini protivnički vojnici gubiše vjeru u svoj mač..." (Gavran, 2001: 49)

3. KARAKTERIZACIJA BIBLIJSKE HEROINE

U sami lik Marulićeve Judite se unosi, ne samo svetačka predodžba, nego i trubadurska i petrarkistička poezija.

Ono što se prvo pomisli kada se čuje ime Judita je biblijska heroina, snažna žena, bogobožna žena koja poštuje sve zakone Božje. Ona je u Bibliji predstavljena kao žena koja sluša. Povučena žena, a ipak sve zna što se događa u gradu. Bila je upućena u sva gradska zbivanja. Iako je živjela samačkim i asketskim načinom života, ona je bila upućena u sva zbivanja u svome rodnom gradu. Judita je propatila za svog života, muž joj je umro i ona je ostala udovica pa ju prema tome to iskustvo i taj događaja čine poprilično osjetljivom. Ono što je vrlo karakteristično za nju je to da je uživala veliki ugled svog naroda. Prvo što se vidi jest njezina ljepota, očarala je same asirske stražare. U trenutku kada se uređuje ona izaziva divljenje u svom narodu nekoliko puta i oni izgovaraju molitve nad njom. Pored njene ljepote, ona je i mudra žena. Cijeli grad zna da je izuzetno mudra još od samih početaka, odnosno još od njezine mladosti.

Neprijatelji uspoređuju Juditinu ljepotu s njezinom mudrošću, budući da je bila jednako lijepa i mudra.

Judita mudra žena, bila je i izvrsna voditeljica. Gradske poglavare poučava i upozorava, zna da su oni vođe, a isto tako se prema njima odnosi i kao prema braći.

„Juditin se autoritet vidi u tome da ona daje pozvati gradske prvake (Jdt 8,10) i izravno ih poučava i upozorava. Oni su vođe, ali ona ih u isti mah oslovljava kao braću (8,14.24).

Veliki govori, pred predstavnicima njezina naroda (8,11–27) i pred vrhovnim zapovjednikom napadačke vojske (11,5–9), a tako i njezina molitva (9,2–14), svjedoče o njezinoj bogatoj nutрини i njezinoj pameti.

Upozorenje gradskim glavarima smjera na to da se Bogu ne smije propisivati nikakav rok za njegovu pomoć. Oni su se odlučili još pet dana pouzdati i čekati na Božju pomoć, a nakon toga će odustati i predati se. Time se – kako Judita bez prikrivanja i uljepšavanja predbacuje – postavljaju namjesto Božjeg autoriteta, što je središnja problematika cijele Knjige o Juditi. Strani kralj naime traži da ga se štuje kao Boga (6,2). Svi koji ga se ne boje i koji ga drže tek „običnim čovjekom“ (1,11) bit će napadnuti i prijati im potpuno uništenje.“¹

¹<http://amdg.eu/2014/03/judita> posljednji put posjećeno 8. veljače 2019.

Otvoreno i jasno gleda na svijet koji ju okružuje. Sve je pomno slušala što gradske starješine govore. Prva spominje Abrahama, Izaka i Jakova i to kako su oni slijedili Boga. Ona poštuje i cijeni sve, a isto tako to dobiva i nazad, gradske starješine i nju poštuju i cijene.

„Njezin je pogled otvoren i širok. Kao dobar vojni strateg dobro procjenjuje da o sudbini njezina grada ovisi sva Judeja („budemo li osvojeni mi, bit će osvojena i sva Judeja“ 8,21).

Ona je prva i jedina u ovoj biblijskoj knjizi koja spominje Abrahamov, Izakov i Jakovljev put s Bogom (8,26). U tom svjetlu ona je kadra i ove najteže aktualne prilike protumačiti kao kušnju (πειράζω 8,25).

Koliko je starješine poštuju i cijene, koliko od nje očekuju vidi se u molbi glavarara Ozije koji traži njezinu zagovorničku molitvu (8,31).“²

Judita nekoliko puta ukazuje na to da je sam Bog u središtu svega. O samoj Juditi kao što je već rečeno, govori se tek u drugom dijelu knjige, odnosno u osmom poglavlju. Judita, što znači Židovka, nema nikakvo posebno ime, ona se ne uzdiže od svoje zajednice, ona na sebe preuzima sudbinu svog grada Betulije i naravno svog naroda. Judita je udovica i ona kao takva ima pravo na svu zaštitu i posebnu brigu, brigu Božju.

„Judita najavljuje Božje djelo spasenja (8,33) i tako slijedi Mojsijev postupak u velikoj nevolji (usp. „Gledajte spasenje Božje!“ Izl 14,13).

U svojoj molitvi neuvijeno ispovijeda kako računa na Božju snagu, a ne na svoju slabost. Opipljivo i sasvim konkretno pokazat će se njezina nedostatnost i ograničenost njezinih sila kad bude u Holofernovu šatoru morala dvaput udariti mačem (13,8).

Ona sama zna da ovisi o Božjoj pomoći. To očituje tako da na prvo mjesto prije cijeloga pothvata stavlja svoju molitvu (Jdt 9) i tako da prije smaknuća napadača opet moli, i to dvaput (13,4.7).“³

Što god da ova biblijska heroina radi, ona se moli Bogu, prije svega ispovijeda se i moli Božju pomoć. Kada je bila kod vojskovođe Holoferna prije nego mu je odrubila glavu, ona se molila Bogu i to dva puta.

Uz sve navedeno Judita osim što je hrabra, voditeljica, mudra, ima Božju snagu, ona je odana Bogu. Jedino i samo se klanja Bogu, njemu je odana i u njega vjeruje.

²<http://amdg.eu/2014/03/judita> posljednji put posjećeno 8. veljače 2019.

³<http://amdg.eu/2014/03/judita> posljednji put posjećeno 8. veljače 2019.

„Njezina je molitvena metoda iznijeti pred Bogom iskustva iz prošlosti. Ona podsjeća na veliko djelo iz povijesti povezano s Jakovljevim sinom Šimunom koji je praotac njezina plemena. Kao što je Jakovljeva kći bila silovana od Sihema, tako sada Asirci prijete da će obeščastiti svetište (9,8). U tom smislu i na takvoj pozadini može se ime grada Betulija tumačiti kao בתולה betulâ – „djeвица, djevojka“. Ali ime ujedno ostaje aluzija na אל בית bet ’el – na sam Božji dom.

Slična molitvena metoda živi u Crkvi. Mi podsjećamo u molitvi na otkupiteljsko djelo Isusa Krista u povijesti i molimo da bude učinkovito u sadašnjosti. I primamo čudesan Božji odgovor.

Judita je moliteljica. Kad već bude u neprijateljskom taboru, svake će noći ići na molitvu (12,8).⁴

4. JUDITA I HOLOFERNO

Judita i Holoferno dvije potpune suprotnosti u djelu Marka Marulićai, a tako i u ostalim dramskim djelima. Kod Gavrana Judita i Holoferno su likovi koji žude jedno za drugim i tek kada se pronađu shvate smisao ljubavi, toliko različiti, a opet toliko isti.

⁴<http://amdg.eu/2014/03/judita> posljednji put posjećeno 8. veljače 2019.

Judita se nalazi s Holofernom i taj susret za Holoferna treba biti koban kod Marulića. Judita ga treba tako lijepa zavesti i ubiti.

Judita je čula da veliki glavari i svećenici očekuju njezin posjet i kako ih jedino ona može spasiti od napada Asiraca koji su zaposjeli grad i gradu oduzeli vodu kako bi se Betuljani predali. Judita je bila radoznala kada je od svoje sluškinje Šue čula da njezin posjet očekuju glavari i svećenici.

Gavran je njezino nestrpljenje opisao ovako:

„Strepnja i radoznalost ubrzaše moje korake, tako da me Šua jedva sustizaše. I ma koliko sam se bojala tog susreta, htjela sam što prije saznati što to žele čuti od udovice Izraelske, zašto su sada spremni sa mnom tratiti svoje dragocjeno vrijeme. Šua me pratila u šutnji, kao da je i sama bila iznenađena onim što se zbivalo.“ (Gavran, 2001: 71)

Također, Judita je bila svjesna gdje ide, zato tamo nije željela otići sama, pa je zamolila svoju sluškinju Šuu da ide s njom.

„-Ti znaš da odlazim u ralje lavu, i znaš s kojim razlogom onamo idem. Voljela bih da budeš uza me, kako i dolikuje uglednoj gospodarici. Ali, ako me odbiješ i ostaneš u okrilju zidina naših, razumjet ću. Neću se ljutiti. Odluči!“ (Gavran, 2001: 85)

Judita se prvi puta susreće s Holofernom. On ju dočekuje kao pravi domaćin, izašao je pred nju i tražio od nje da se predstavi. Ona nije željela oboriti pogled budući da se trudila dopasti mu se.

„Izašao je preda me, kako i dolikuje domaćinu, praćen najodanijim zapovjednicima. Zaustavih se na dva koraka od njih. Bio je mršav, visok, izražajnih očiju. Pogledi nam se susretoše.“ (Gavran, 2001: 88)

Judita je od Holoferna tražila da joj ispuni želju, tj. da joj dopusti da se slobodno kreće po taboru, kako ona kaže, željela je izazivati strpljenje građana Betulije, budući da su ju prognali iz grada.

„-Neka ti je dopušteno, samo pazi da se gradu ne približiš na domet njihovih strelica, jer sebi ne bih mogao oprostiti da zbog neopreza tvoja ljepota i tvoj život budu ugroženi.“ (Gavran, 2001: 91)

Judita je dobila sve što je tražila, slobodno kretanje kroz Asirski tabor, a isto je tako dobila i šator odmah do Holofernovog.

Kod Marka Marulića također možemo vidjeti da je bila dobrodošla kod Holoferna.

„Paka joj govori:»Budi dobrovoljna,

»Bit ćeš u mom dvori prijata i voljna;

»Ni ina nevoljna zemlja u istinu,
»Ner služiti zlovoljna mom gospodinu:
»I puk tvoj gardinu da ne skaže k meni,
»Ne bi mu jačinu kušali tužbeni;
»Bili bi blaženi u svme svom horu,
»Budući službeni Nabuk'donosoru.“ (Marulić, 1976: IV, 229- 236, 61)

I Marulićeva je Judita odmah ušla u srce Holofernu:

„»I ričju opernom sarce mi opteče:
Sunce mi isteče Judita kad dojde;
Onim ti odteče od kihno ti pojde.
Dobro da jih ojde, dobro Bog učini,
Ki da ti vred projde k našim silam, čini,...“ (Marulić, 1976: IV 318-322, 63)

Gavranova Judita izrazito drugačije reagira na večeru na koju ju je pozvao glavni zapovjednik Holoferno. Nikad u životu nije vidjela neka jela, a vina je iznio najbolja. I Gavranova Judita govori o kakvom je jelu riječ, doduše, spominje samo kolače koji su napravljeni od meda i od suhih smokava.

„Pogostiše me hranom kakovu u životu ne okusih, ponudiše me vinom najvršnjim,a na kraju blagovanja zasladismo se kolačima od meda i suhih smokava.“ (Gavran, 2001: 92)

Judita u Gavranovu romanu nije voljela svog muža, uzimao je njezino tijelo kada god je poželio kao da ju je posjedovao, tako da je ona nečiste dane voljela više od ičega i sedam dana bi uživala u nečistoći i bila sama te provodila te dane u molitvi. Znala je da će joj Holoferno ponuditi da dođe kod njega u šator i ona se odmah s gnušanjem sjetila svoga muža.

„U glavi mi se odmatalo sjećanje na prvu noć s mojim mužem Manašeom, na poniženje i bol koja popratiti susret naših tijela.“ (Gavran, 2001: 93)

Naime, Holoferno ju je ispratio na spavanje, nije ju silo ni na što što ona nije željela. Judita je u tome trenutku bila zbunjena.

„-Onda ti želim mirne snove i sretno buđenje. Pođi u svoj šator u pratnji sluškinje svoje, i znaj da današnji dan smatram najljepšim danom u svome životu, jer danas ugledah tvoje lice.“ (Gavran, 2001: 94)

Gavranova Judita je uživala u večeri, osjećala se sigurno u prisutnosti Holoferna, budući da je vidjela kako ju ostali vojnici gledaju s požudom. Ona se osjećala sigurno u neprijateljevu taboru.

Marulićeva se Judita nije gostila hranom koju joj je ponudio Holoferno. Ona nije željela prekinuti svoj post, tako da je ona jela hranu koju je ona sama donijela.

„Judit strese uha: »Neću«, reče, »toga,

»Da ockvarnim duha, ne rasrdim Boga;

»Da jisti ću ovoga ča vo s sobom nosim,

»Za da pri onoga, ča t' rekoh, isprosim;

»I još da priprostim da spiše te strane

»Dati t' Bog ke mnozi po svitu su znane.«“ (Marulić, 1976: V, 9-14, 64)

Kod Gavranove Judite u razgovoru se može osjetiti već na samom početku izuzetno velika naklonost Holoferna prema Juditi. Bez obzira na to koliko je bio izuzetan i snažan te veliki ratnik, bio je nemoćan pred njom, ali nije ju htio ni na što siliti.

„-Volio bih za večerom biti s tobom, bez nazočnosti mojih zapovjednika. Volio bih da dođeš k meni kad padne mrak, bez svoje sluškinje.“ (Gavran, 2001: 98)

Gavranova je Judita shvatila da se iza velikog ratnika krije muškarac koji je itekako nesretan. Nesretan je zbog mnogo čega, zbog toga što nema obitelj, imao je tri mlađa brata i četiri sestre, otac mu se trudio prehraniti obitelj.

Judita je s velikim strahom i strepnjom dočekala noć kada su ona i Holoferno ostali sami.

„Očekivala sam da će me baciti na pod, rastrgati moju odjeću i zadovoljiti svoju nesavladivu žudnju. Umjesto toga, on me počeo blago milovati po licu, i ubrzo potom njegovi se poljupci prošetaše mojim usnama i mojim čelom... Razodijevajući mene, istodobno je i svoje tijelo oslobađao odjeće, ne želeći da jedan sram bude brži od drugoga.... Uzvratih na svaki njegov pokret, na svaki stisak ruke, na svaki uzdah. Kad nam se tijela spojiše u jedno – ne osjetih bol, već istinski užitak u koji sam tonula sve dublje i dublje, kao u pijanstvo izazvano vinom, čiji slador i snaga međusobno poticahu.“ (Gavran, 2001:106 – 107)

Gavranova se Judita zaljubila u Holoferna velikog vojskovođu, koji joj je pružao svu pažnju ovog svijeta. Šua, njezina sluškinja, je vršila nad njom pritisak kada je shvatila prvu noć da ga Judita nije ubila. Šua je shvatila da i Judita uživa u tome, ali Judita nije to htjela priznati. Judita je sam čin ubojstva odradila vrlo teško, teška srca, ali za dobrobit svoga grada, gdje opet ispred sebe stavlja nekoga drugoga, a ne svoje osjećaje i potrebe.

„Ljubljah ga u toj noći kako nikada nitko nikoga ljubio nije, želeći mu na svršetku našeg susreta podariti najveću ljubavnu slast, kao da medom gorčinu dolazeću poželjih ublažiti...Usnuo je u zoru. Ili se pretvarao da mi olakša posao... Bio je lijep na svoj način na koji ja razumijem mušku ljepotu. Bio je predobar i odveć plemenit za sudbinu koju je zadobio.“ (Gavran, 2001: 123 – 124)

U trenutku kada Gavranova Judita ubija Holoferna, Holoferno je bio na neki način svjestan toga da mu je to zadnja noć s Juditom, ona se često pribojavala da ju ne bi otkrio zbog čega je tako lijepa žena došla u njegov tabor, a sigurno nije razlog da bi svakodnevno prkosila Betuljanima da joj nije ništa napravio i da se Betuljani trebaju predati u njegove ruke.

„Uzeh njegov mač. Zamahnuh i udarcem snažim rastavih ga do glave. Užasnuh se od trzaja obezglavljenog tijela. Prope se ko da će se na noge osoviti. Truplo s ležaja na zemlju pade. Od užasa koji svojim rukama počinih, u utrobi mi se mučnina začu...Uzeh njegovu glavu i rupcem je omotah, pa još jedared svojim ogrtačem.“ (Gavran, 2001: 124 – 125)

Marulićeva Judita za večerom s Holofernom.

„Njoj reče: »Obezom jesi me obezala,

»Jer harlim potezom dojt si hajala.

»Tim si dostojala da pri mni milosti,

»Ku želiš, imala budeš u radosti;

»Sad vesela dosti sa mnoom pij tek blaguj

»I s ovimi gosti obilo se počtuj.« (Marulić, 1976: V, 79-84, 66)

Marulićeva Judita se prije ovog krvničkog čina pomolila Bogu, kako bi joj dao snage za ono što treba učiniti kako bi spasila svoj grad.

Ubila ga je jednom rukom, jer je drugom držala kosu, a drugom je držala mač kojim mu je odrubila glavu.

„Podri ga, kič mu zdup Oloferna jednom,

A drugom rukom luk kla, skube odjednom.

Hronu, strepi sobom, ležeć on uznač,

Drhta ruka s nogom, vas se oslabi, pak

Izdaše; ne bi jak; grkljanom siča karc:

Tako t' zgibe junak, tako spusti obarv.

Zgrize ga mao čarv, oružjem njegovim,

Ubi ga ženska sarv, ki biše prosto dim

Da zajme svitom svim; ki mnjaše da ni Bog

Silam njegovim tim jest protiviti mog.« (Marulić, 1976: V, 231-240, 71-72)

Judita nakon toga došavši u grad, kada je pokazala glavu Holoferna, slavi Boga. Ubila ga je žena, njegovim oružjem u njegovu taboru.

5. ZAKLJUČAK

Hrvatska Judita, tema koja je univerzalna u svim razdobljima, a kako koje razdoblje donosi tu temu ona se samo proširivala ili nadograđivala te nadopunjavala i prilagođavala čitatelju onog doba. Judita živi i u 21. stoljeću kroz neka nova načela i principe i to u djelu Mire Gavrana i na sceni kod Borisa Senkera. Judita 21. stoljeća kod Mire Gavrana postaje punokrvni književni lik u ljubavnom romanu. Ova je priča poslužila i nadahnula mnoge pisce u hrvatskoj.

To je priča iz Starog zavjeta o svetoj udovici Juditi koja spašava svoj narod od strašne pogibelji.

Hrvatsku Juditu možemo samo tako i gledati. Istaknuto mjesto Judita ima kod oca hrvatske književnosti Marka Marulića. Nastala je ovdje, napisao ju je otac hrvatske književnosti, ali ona se opet nekako provlači kroz nekoliko žanrova i dovodi do mnogobrojnih diskusija o glavnoj junakinji Juditi. Sveta udovica Judita koja čini dobro ubivši vojskovođu Nabokodonosora kako bi spasila svoje mještane i cijeli grad Betuliju. Ništa što ona čini nije loše. Zaprljavši svoje ruke ona spašava cijeli grad.

U djelu Antuna Gleđevića, *Oslobođenje Betulije*, autor više vremena posvećuje liku sluškinje, Abre, opisujući je kao vrlo površnu i taštu ženu. Poraz Holoferna kod Gleđevića znači dolazak Krista. Komedia od Judite je jedno pučko prikazanje i ona se izuzetno približava publici. Djelo *Judit victrix Holofernis* je zanimljivo baš zbog poganog jezika i miješanja dvaju različitih dijela ozbiljnog i lakrdije.

Judita kroz burnu povijest doživljava isto tako i renesansu. Renesansu doživljava u 21. stoljeću i to upravo kod Mire Gavrana. Ona ovdje postaje punokrvni ženski lik. Zanimljivo djelo koje Miro Gavran pretvara u ljubavni roman s mnoštvom fantazija. Ono što je ostalo isto jest borba za vlast te vrijeme puno surovosti. Gavranova Judita uglavnom svoje osjećaje potiskuje i drži za sebe, dok Senkerova Judita iznosi pred svojim suprugom snove koje je sanjala i otvorenija je. U suvremenoj književnosti Judita je kod Gavrana prikazana kao zlostavljana žena, a kod Senkera kao hrabra žena koja se u jednom trenutku pretvara u krvnika. Svaka epoha Juditu stavlja pod svoje na drugačiji način.

6. LITERATURA

Botica, Stipe, *Marulićeva Judita i hrvatska književna tradicija*, *Colloquia Maruliana*, IX, Split, 2000: 265-276

Bratulić, Josip *Trajanje srednjovjekovnih prikazanjskih tekstova*, *Dani hvarskog kazališta ; Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 2. No. 1. 1985.

Đurđević, Ignjat, *Stari pisci hrvatski*, knjiga XXIV, 1918.

Đurđević, Ignjat, Početak tragedije imenova Judita, u: Stari pisci hrvatski, knjiga XXIV, priredio M. Rešetar, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1918.

Fališevac, Dunja, Figura u epu, u: Tropi i figure, Zavod za znanost književnosti Filozofskog fakulteta, Zagreb, 1995.

Gavran, Miro, Judita, Mozaik knjiga, Zagreb, 2001.

Hamm, Josip, Marulić i »Judita«, Slovo, Vol., No. 11-12, Beč, 1962: 148-166

Hamm, Josip, Judita u hrvatskim glagoljskim brevijarima, Radovi Staroslavenskog instituta, Vol. 3, No. 3 1958: 103-201

Marulić, Marko, Judita Pjesme, Školska knjiga, Zagreb, 1976.

Matić, Tomo, Jedna hrvatska školska drama iz Slavonije iz osamnaestog stoljeća, Građa za povijest književnosti hrvatske, 27 Zagreb, 1956: 87- 119

Morović, Hrvoje, Zadarska revija 2, Zadar 1973: 89-124

Morović, Hrvoje, Zadarsko prikazanje o Juditi, Zadarska revija, 2, Zadar, 1973: 89– 124

Pavličić, Pavao, »Slavonska Judita« i književna tradicija, u: Dani Hvarškoga kazališta XXI: Hrvatska književnost 18. stoljeća – Tematski i žanrovski aspekti, Književni krug, Split, 1995: 224–241

Pavličić, Pavao, Žito urešeno cvijećem, Skrivena teorija, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.

Pšihistal, Ružica, Treba li Marulićeva Judita alegorijsko tumačenje, Colloquia Maruliana Vol. 11, 2002: 153-184

Pšihistal, Ružica, Struktura i funkcija alegorije u Marulićevoj Davidijadi, Juditi i Suzani, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb, 2004.

Rafolt Leo i Tatarin, Milovan, »Oslobođenje Betulije« Antuna Gleđevića: jedna u nizu »scenskih Judita«, Građa za povijest književnosti hrvatske, 37, Zagreb, 2010: 129– 185

Sveto Pismo Starog' i Novog' zakona, Preveo Matija Petar Katančić, 1. popravljeno izdanje, Hrvatsko biblijsko društvo 2016.

Tomasović, Mirko, Marko Marulić Marul, Zagreb, 1999.

Tomasović, Mirko, »Komedia od Juditi«, u: Dani Hvarskog kazališta II: Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište, Književni krug, Split, 1985: 197– 205

Vigato, Teodora, Srebrović, Katarina, Hrvatske Judite, Anafora: Časopis za znanost o književnosti, Vol. 2. No. 2., 2015: 145-162

Internetski izvori:

<http://biblija.ks.hr/knjiga.aspx?g=18> (posljednji put posjećeno 18. siječnja 2019.)

<http://www.bulaja.com/Marulic/pdf/judita.pdf> (posljednji put posjećeno 18. siječnja 2019.)

<http://amdg.eu/2014/03/judita/> (posljednji put posjećeno 8. veljače 2019)